

„Mi vstajamo“.

Spisal R. Jakopič ob priliki otvoritve prve slovenske umetniške razstave v Trstu.

I.

et dolgih let je minilo, odkar se je pokazala slovenska umetnost zadnjikrat na slovenskih tleh. Nadepolnemu začetku z umetniško razstavo leta 1900. v Ljubljani je sledil žalosten, brezupen konec z drugo l. 1902. Ta zadnja umetniška razstava, na kateri je prodrl slovenski značaj prvokrat odločno na dan, se je končala s popolnim neuspehom v moralnem in gmotnem oziru! Poldruga stotina umotvorov, izloženih v veliki dvorani „Narodnega doma“, se je vrnila zopet nazaj v roke umetnikov. Niti eden umotvor ni bil prodan — niti eden! — v centrali slovenske kulture, v slovenski Ljubljani! Moralni uspeh te razstave je bil tako klavrn, da so slovenski umetniki prisiljeni opustili vsako nadaljno kulturno delovanje na slovenskih tleh. Kapitulirali so v središču slovenske kulture, v slovenski Ljubljani! Kritike so jih z malimi častnimi izjemami docela pobile. Javno, v slovenskih listih, se jim je odrekala pravica, vmešavati se še nadalje v duševno ubožnost slovenskega naroda, oziroma prirejati na slovenskih tleh umetniške razstave. Slovensko umetniško društvo, komaj rojeno, je moralo poginiti. Klavrnno se je razšlo; štirje odborniki so pokopali na javnem občnem zboru zadnje spomine na oni začetek slovenske umetnosti, ki naj se zabeleži s črnimi črkami v knjigo slovenske zgodovine. S studom in žalostjo v srcu so se obrnili slovenski umetniki od svoje domovine, zasmehovani so krenili svoje korake v tujino. Od tedaj je imela Ljubljana mir pred slovensko umetnostjo in nihče niti vprašal ni po njej. Med tem pa je slavila tu nemška umetnost svoje vstajenje, ne meneč se za živelj slovenskega naroda. V slovenski Ljubljani ni zamrla nemška kultura. S previdno vztrajnostjo so se prirejale v kazinskih prostorih redne letne nemške razstave. Z veliko narodno vnemo in z velikimi denarnimi stroški so se privabili nemški umetniki v slovensko Ljubljano in precejšnje število tisočakov so žrtvovali zasebniki — seveda nemški — vsako leto za nakup njih umotvorov. Tako so Nemci pokazali, da se zavedajo one velike edine moči, ki izvira le iz visoke

kulture. Pokazali so pa s tem tudi nam Slovencem, da je nemška kultura trdno odločna, dominirati nadalje v slovenski Ljubljani vzlic temu, da šteje slovenska statistika le 5000 ljubljanskih Nemcev, tukajšnjih Slovencev pa 35.000. —

II.

Kaj pa se je vendar zgodilo, da se drami slovenski narod iz svojega dolgoletnega duševnega spanja? Ali se mu svetli blede jutro, se mu bliža vstajenja dan? Ali se je le zganil, da nato zopet čim trdneje zaspi?

Dne 19. oktobra t. l. se je otvorila zopet slovenska umetniška razstava ne v Ljubljani — v Trstu. Slavje se je vršilo na tihem, brez vsakega pompa. Pred izbrano družbo je otvarjal razstavo predsednik tržaške čitalnice, višji sodni svetnik g. M. Gabrijelčič, z lepimi besedami, zahvaljujoč se slovenskim umetnikom za izredni užitek, ki ga so priredili svojim slovenskim rojakom na obalah sinje Adrije. Opozarjal je pa tudi na važnost kulturnega pomena te prve slovenske umetniške razstave v Trstu s sledečimi besedami: „Naše slavje je dalekosežnega, da, naravnost epohalnega pomena . . . zabeležen bo ta dan z zlatimi črkami v zgodovini našega kulturnega razvoja . . .“ Res, važen je ta dan, važen za bodočnost slovenske umetnosti! In zabeležen bo ta dan v zgodovini slovenske umetnosti! Ali z zlatimi črkami? Da bi res tako bilo! O, zlati časi se torej začno! Izginile bodo temne sence, zagrinjajoče zdaj dušo slovenskega naroda. Usahnili bodo strupeni studenci žalosti, gneva in sovraštva, ki zalivajo zdaj izmučena srca slovenskih umetnikov. Da, lepši dnevi bodo nastopili! Pozabljeno bode vse gorje, zaničevanje. K novemu življenju se bode prebudila duša slovenskih umetnikov; povzpел se bo genij umetnosti v sinje višave in rahlo razpel svoje peroti nad slovensko domovino. V zamrzla srca slovenskega naroda pa bo posijal gorek žarek navdušenja, zapihal bo v nje lahek veter vse sladkosti duševne pomladi. V grenkobo vsakdanjih skrbi, truda in obupa bo kapljala slast duševne sreče. Fantazije, fantazije! Kot plahe vešče izginevajo v sivo meglo vsakdanjosti. Kaj, če se izpremene blažene zlate črke namah v črne! Tedaj bodo debelejšje od onih, ki govore o prvem fiasku slovenske umetnosti; kajti neuspeh te prve slovenske umetniške razstave v Trstu utegne pomeniti slovenskemu narodu obenem tudi izgubo umetnosti. Tedaj je bil dan otvoritve prve slovenske umetniške razstave v Trstu žalosten dan in bolje, da bi ga ne bilo. „Naše slavje je dalekosežnega, da, naravnost

epohalnega pomena . . .“, tako je govoril cenjeni gospod otvoritelj; jaz pa menim, da v pozitivnem zmislu danes še ni, da more šele postati. In šele takrat, ko bo slovenski narod ugledal v tej razstavi ne le zbirke več ali manj vrednih podob, ampak bo znal razumeti in ceniti v njih dolgoletno delo nekaterih zavednih mož, spadajočih v družbo najboljših sinov svojega naroda, ter spoznal, da more postati deležen tega kulturnega dela in si ga pridobiti v svojo duševno last le s tem pogojem, da reši nalogo, ki mu pristoji, namreč osnovati ono trdno, temeljito podlago, na kateri morejo njegovi umetniki stati in više stremiti, šele takrat bo smel govoriti s cenjenim gospodom otvoriteljem tržaške razstave, ki je nadaljeval; „ . . . da smo ne samo politično, ampak tudi kulturno zrel narod ter da smo dosegli vsestransko izobrazbo“. Danes smo, žal, le mi kulturni borilci oni, na katere se nanašajo te besede, kajti slovenski narod ni do sedaj storil prav ničesar, s čimer bi si „osigural svoj kulturni obstoj“. To se utegne zgoditi šele takrat, ko poseže narod sam v kulturno delovanje s tem, da začne izpolnjevati dolžnosti svoje nasproti svojim kulturnim borilcem. Tedaj šele bo smel iz srca zapeti z vrlim svojim pesnikom:

„Mi vstajamo,
mi nočemo umreti,
mi hočemo živeti!
Iz svojih vstajamo moči,
če tudi smo pozni in mladi.“

Satanela.

Ali je zacvetel plamen bel,
ali roža snežna zagorela?
Plameneči cvet ni zakipel,
to je roža, roža Satanela.

Jasna je kot cvet srebrn, kot sen
in kot zvezda severna ledena —
iz oči le šviga žar ognjen,
demon bliska se, ljubezen njena.

Kot da plamen bel je zakipel,
kot ledena roža zagorela,
kot da divji jo vihar objel —
to je roža, roža Satanela.

C. Golar.

